

Iwona Oleksa

Praca jako wartość społeczna

Scientific Bulletin of Chełm - Section of Pedagogy nr 1, 13-24

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

PRACA JAKO WARTOŚĆ SPOŁECZNA

IWONA OLEKSA

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Chełmie

STRESZCZENIE: Praca jest bardzo ważną wartością w życiu każdego człowieka. Na każdym etapie ontogenezy powinna być ona zarówno celem, jak i efektem wychowania. Poprzez pracę człowiek doskonali się, jako osoba ludzka, budując tym samym własną przestrzeń aksjologiczną. Przedmiotem analiz teoretycznych jest aksjologiczne ujęcie pracy ze zwróceniem szczególnej uwagi na jej wartość społeczną. Przedstawiono katalog wartości, które urzeczywistniane w relacji z wartością pracy stanowią o jej społecznym wymiarze.

SŁOWA KLUCZOWE: praca, wartość, wartość społeczna

Praca ludzka – pojęcie wieloznaczne?

Pojęciem pracy posługują się niemalże wszystkie nauki. Występuje ona w literaturze filozoficznej, socjologicznej, psychologicznej, ekonomicznej, prawniczej, medycznej, jest również obecna w naukach ścisłych.

Jest to jeden z najbardziej wieloznacznych terminów, którego zdefiniowanie jest trudne. T. Nowacki zauważa, iż: „pojęcie pracy cieszy się wieloma definicjami, formułowanymi z różnych stanowisk. Poszczególne nauki posługują się innymi definicjami. W różnych naukach ukształtowały się inne pojęcia pracy, choć przecież wszystkie one oznaczone są tym samym terminem”¹. Analiza literatury wskazuje na wielość definicyjnych ujęć pojęcia (tylko w *Leksykonie pedagogiki pracy* zawartych jest 40 różnych definicji²), co wcale nie ułatwia jego zrozumienia oraz wyboru definicji dla potrzeb własnych rozważań.

Trudność w jednoznacznym zdefiniowaniu pracy, akceptowanym przez większość badaczy, skłania autorów do poszukiwania - poprzez analizę dostępnych ujęć terminu - własnej interpretacji, bądź wyboru jednego z nich dla potrzeb swoich teoretycznych i praktycznych opisów.

¹T. Nowacki, U. Jeruszka, *Podstawy dydaktyki pracy*, Warszawa 2004, s. 11.

² Por. T. Nowacki, *Leksykon pedagogiki pracy*, Radom 2004, s. 189-190.

Przedmiotem analiz teoretycznych jest ujęcie pracy w kontekście aksjologicznym ze zwróceniem szczególnej uwagi na wartość społeczną pracy. Dla pedagogów i pracowników socjalnych przedstawione ujęcie wydaje się ważne. Tak rozumiana praca może spełnić służebną rolę w wychowaniu, a zwłaszcza realizacji nadrzędnego celu wychowawczego, który sprowadza się do wspomagania wychowanków w ich młodzieńczym życiu, w przyjęciu i realizacji szerokiego spektrum wartości, prowadzącym do urzeczywistniania pełni człowieczeństwa³.

Aksjologiczny wymiar pracy ludzkiej

Każdy człowiek jest integralnie związany z wartościami. Ma on możliwość wyboru-przyjęcia tych, które akceptuje i pragnie urzeczywistnić lub odrzucenia nie mieszczących się w jego hierarchii. Wskazując na znaczenie wartości w życiu człowieka K. Denek określa je mianem busoli, która wyznacza kierunek postępowania. Wartości warunkują więc postępowanie człowieka, stanowią istotny czynnik jego aktywności, dynamizują, ukierunkowują i wyjaśniają działania jednostek i grup. Stanowią miernik oceny zachowania⁴. K. Chałas definiuje wartości, jako coś „co jest cenne, godne pożądanía i co stanowi (powinno stanowić) przedmiot szczególnej troski oraz cel ludzkich dążeń, a także kryterium postępowania człowieka”⁵. Inspirując się powyższą definicją w niniejszym opracowaniu przedstawiam wartość pracy w koncepcji obiektywizmu aksjologicznego⁶.

Wartości pracy nie da się zrozumieć bez zrozumienia wartości człowieka i odwrotnie-człowieka można zrozumieć jedynie przez pryzmat jego pracy⁷. Wartość pracy powstaje na podbudowie wartości autotelicznych: Dobra, Prawdy i Piękna, zaś sama w sobie jest wartością heteroteliczną na bazie której powstają i nadbudowują się inne wartości, o czym pisze T. Nowacki: „(...) praca sama nie jest wartością autoteliczną, tak jak Dobro, Prawda, czy Piękno, jest wartością heteroteliczną, ale jej wysoki walor w świecie wartości polega na tym, że stanowi drogę do uzyskiwania innych wartości (...), praca jest działaniem skierowanym na tworzenie konkretnych wartości użytkowych i duchowych”⁸. Tezę tę potwierdza definicja pracy Cz. Strzeszewskiego: „Praca to wolna choć naturalnie konieczna

³ Por. K. Chałas, *Wychowanie ku wartościom. Elementy teorii i praktyki*, Lublin-Kielce 2006, s. 40-41.

⁴ Por. Z. Frączek, *Edukacja aksjologiczna wobec potrzeb współczesności*, Rzeszów 2002, s. 23. Zob. P. Mazur, *Podstawy pedagogiki pastoralnej*, Kraków 2011, s. 221.

⁵ K. Chałas, *Wychowanie ku wartościom...*, t. 1, dz. cyt., s. 18.

⁶ Por. tamże, s. 15-33.

⁷ Por. W. Furmanek, *Praca jako wartość w pedagogice współczesnej*, w: *Praca człowieka jako kategoria współczesnej pedagogiki*, red. W. Furmanek, Rzeszów-Warszawa 2007, s. 27.

⁸ T. W. Nowacki, *Praca ludzka. Analiza pojęcia*, Radom 2008, s. 92-93.

działalność człowieka wyływająca z poczucia obowiązku, połączona z trudem i radością a mająca na celu tworzenie użytecznych społecznie wartości duchowych i materialnych”⁹.

Praca więc jest wartością autoteliczną i źródłem innych wartości i siłą etyczną dzięki której wartości przechodzą z potencjalności do aktu.

Praca ludzka stanowi wartość dla współczesnego człowieka „Przez pracę człowiek tworzy nie tylko dobra gospodarcze, ale przede wszystkim buduje własną przestrzeń aksjologiczną”¹⁰. Praca stanowi szczególną wartość, dzięki której powstają i funkcjonują społecznie wszystkie inne wartości¹¹. Jako wartość autoteliczna jest źródłem różnorodnych wartości ekonomicznych, kulturowych, antropologicznych, moralnych osobowych, czy społecznych. Aksjologiczny wymiar pracy ludzkiej można opisywać w odniesieniu do szczegółowych wartości pracy odnoszących się do sfer funkcjonowania człowieka. K. Chałas odnosi pracę do wartości osobowej, religijnej, poznawczej, społecznej, kulturowej i ekonomicznej¹².

S. Kowalczyk pisze, że „praca nie jest wartością najwyższą, lecz we współczesnym świecie jest wartością uniwersalną i jedną z wiodących. Świadoma rezygnacja z niej uniemożliwia prawidłowy rozwój człowieka, czyniąc go moralnym kaleką i społecznym pasożytem. Bez pracy wyższe wartości moralne - sprawiedliwość, miłość, pokój - stają się fikcją i werbalizmem. Praca nie tworzy bezpośrednio takich wartości, lecz mimo to jest ich nieodzowną eksterioryzacją i potwierdzeniem”¹³. Oznacza to, że praca jest przede wszystkim siłą etyczną, dzięki której inne wartości przechodzą z potencjalności do aktu¹⁴.

Na uniwersalny charakter wartości pracy zwraca uwagę również Z. Wiatrowski: „Człowiek jest najwyższą wartością, zaś praca podstawowym miernikiem wartości człowieka”¹⁵. Można więc powiedzieć, że podstawową wartością pracy powinna być możliwość zaspokojenia potrzeb człowieka.

Poprzez pracę człowiek doskonali się, jako osoba ludzka, na co zwraca uwagę również K. Chałas: „Miarą wartości pracy jest rozwój osobowy, w który wpisana jest jej godność, rozumność, wolność, odpowiedzialność, miłość, zdolność do transcendencji. W procesie pracy aktualizują się wskazane cechy osoby – są przez pracę rozwijane, praca staje się

⁹ Cz. Strzeszewski, *Praca ludzka*, Lublin 1978, s. 14.

¹⁰ W. Furmanek, *Praca jako wartość...*, dz.cyt., s. 27 – 49.

¹¹ Por. Z. Wiatrowski, *Podstawy pedagogiki pracy*, Bydgoszcz 2005, s.81.

¹² Zob. K. Chałas, *Aksjologiczne wymiary pracy ludzkiej – zarys zagadnienia*, w: *Praca człowieka jako kategoria...*, dz. cyt., s. 72-80.

¹³ Zob. P. Mazur, *Chrześcijański etos pracy ludzkiej*, w: *Praca człowieka jako kategoria...*, dz. cyt. s. 135.

¹⁴ Por. J. Tischner, *Myślenie według wartości*, Kraków 1993, s. 64.

¹⁵ Z. Wiatrowski, *Praca jako wartość uniwersalna i problem XXI wieku*, w: *Praca człowieka jako kategoria...*, dz. cyt., s. 55.

plaszczyną ich rozwoju. Stawanie się poprzez pracę coraz pełniej osobą jest miarą wartości pracy w aspekcie zewnętrznym i wewnętrznym”¹⁶. Najważniejszym celem każdej pracy nie jest jej materialny efekt finalny, ale pozytywne zmiany, które powinny dokonać się w człowieku w wyniku zaangażowania w pracę. Poprzez aktywność człowiek doskonali i rozwija siebie, spełnia swoje życiowe powołanie.

Każdą pracę należy więc rozpatrywać w dwóch aspektach - zewnętrznym, który sprowadza się do przekształcania przyrody przynosząc efekty finalne w postaci wytworów materialnych, intelektualnych i duchowych - oraz wewnętrznym – prowadzącym do rozwoju biologicznego, poznawczego, społecznego, kulturowego i duchowego osoby, a poprzez to do przyjęcia i urzeczywistniania własnej hierarchii wartości. Zmiany zachodzące w człowieku w wyniku wykonywanej pracy z punktu widzenia aksjologii ma najwyższą wartość, zaś efekty zewnętrzne są na tyle istotne, na ile przyczyniają się do jego rozwoju. Jak podkreśla L. Dyczewski: „(...) rozwój człowieka, stawanie się coraz pełniej osobą, coraz doskonalszym człowiekiem jest miarą rozwoju świata zewnętrznego, miarą wartości pracy, a nie odwrotnie”¹⁷.

Świat wartości człowieka rozwija się poprzez podejmowaną przez niego aktywność, czyli doświadczenia aksjologiczne przeżywane w procesach pracy. Człowiek w procesie pracy dokonuje świadomych i wartościowych zmian w otaczającym świecie urzeczywistniając wartości materialne i ekonomiczne. Rozwijają też kontakty społeczne, dzieli się z innymi swoim doświadczeniem, ale też czerpie wiedzę i umiejętności od innych. Tworząc wspólnotę ludzi pracujących urzeczywistnia wartości społeczne i moralne. Wszystkie przedsięwzięcia konstytuujące się w procesie pracy powodują rozwój człowieka we wszystkich sferach życia i w związku z tym doświadczą wartości psychicznych i duchowych¹⁸.

W. Furmanek wymienia główne kategorie aksjologiczne stanowiące osie przestrzeni aksjologicznej generowanej przez pracującego człowieka: dobro, wolność pracy, godność pracy, odpowiedzialność¹⁹.

Budowanie własnej hierarchii wartości młodego pokolenia poprzez pracę powinno odbywać się poprzez poszerzenie zakresu jego swobodnych decyzji, przy jednoczesnym dostarczaniu danych do dokonywania wyborów. Istotne wydaje się wspomaganie młodzieży w określaniu preferowanych i urzeczywistnianych wartości u podstaw którego, zdaniem

¹⁶ K. Chałas, *Aksjologiczne wymiary pracy ludzkiej...*, dz. cyt., s. 73.

¹⁷ L. Dyczewski, *Kultura polska w okresie przemian*, Lublin 1995, s. 20.

¹⁸ Por. W. Furmanek, *Praca jako wartość...*, dz.cyt., , s. 37-38.

¹⁹ Por. tamże, s. 38.

K. Chałas znajduje się „celowe inspirowanie wychowanka do określonej aktywności oraz stwarzanie wewnętrznych i zewnętrznych warunków sprzyjających, by ta aktywność trwała w perspektywie rozwoju”²⁰.

Dzięki zabiegom wychowawczym młody człowiek powinien mieć sposobność poznania, zrozumienia, przyjęcia, odrzucenia lub włączenia określonych wartości w strukturę własnego doświadczenia. Urzeczywistniane wartości są osiągnięciem wychowawczym, umacniającym postawy wartościowe, wprowadzającym porządek w jakość i treść człowieczeństwa wychowanka²¹.

K. Chałas dostrzega konieczność realizacji tego procesu w sposób ciągły, permanentnie doskonalony, doskonalący jednostkę, grupę, społeczność i rzeczywistość zewnętrzną. Należy zwrócić szczególną uwagę na rozwijanie potrzeby, umiejętności i zdolności wychowania siebie i innych do budowania lepszej rzeczywistości w aspekcie aksjologicznym. „Rezultatem wychowania ku wartości będzie pełna realizacja własnej osoby (...), której wskaźnikiem jest służba drugiemu człowiekowi, wspólnocie: zdolność komunikowania, dialogu, urzeczywistniania właściwej hierarchii wartości w życiu indywidualnym i społecznym, animacja społeczności (...) do jej urzeczywistnienia, dążenie do transcendencji”²².

Wychowanie do wartości pracy powinno być osadzone w trwałych fundamentach wartości ponadczasowych i uniwersalnych, bo tylko wówczas może stać się podbudową osobowości dążącej do osiągnięcia pełni człowieczeństwa.

Społeczna wartość pracy

Praca jest nośnikiem relacji społecznych a wartości społeczne współdecydują o jej wartości. Nie ma pracy odizolowanej od potrzeb ludzi żyjących w danym społeczeństwie.

Wartość społeczna rozumiana jest jako „dowolny przedmiot materialny i niematerialny, aktualny, bądź potencjalny, zewnętrzny bądź wewnętrzny w stosunku do podmiotu, do którego posiadania lub pomnażania aspiruje uczestnik życia zbiorowego”²³.

Jan Paweł II w encyklice *Laborem exercens* zwraca szczególną uwagę na społeczne problemy pracy ludzkiej: „Praca ludzka stanowi klucz i to chyba najistotniejszy klucz do całej kwestii społecznej”²⁴.

²⁰ K. Chałas, *Wychowanie ku wartościom religijnym*, Lublin-Kielce 2009, s. 39.

²¹ Por. W. Furmanek, *Człowiek, człowieczeństwo, wychowanie. Wybrane problemy pedagogiki personalistycznej*, Rzeszów 1995, s. 66; K. Chałas, *Wychowanie ku wartościom...* t. 1, dz. cyt., s. 106.

²² Tamże, s. 48-49.

²³ I. Styk, *Ewolucja chłopskiego systemu wartości. Analiza historyczno – socjologiczna*, Lublin 1988, s. 77.

Wartość społeczna pracy posiada według K. Chałas różne aspekty:

- „praca jest wykonywana dla drugiego człowieka, grup i wspólnot społecznych, rozszerzając zakres społeczny,
- praca jest wartością pożądaną przez różne kręgi społeczne,
- praca jest wykonywana wspólnie z drugim człowiekiem,
- praca ogniskuje życie społeczne²⁵.

W procesie pracy uwidacznia się dwoistość natury ludzkiej – jako bytu jednostkowego i społecznego. W procesie pracy człowiek przekracza siebie w dwojaki sposób: ku wartościom, jakie sam tworzy i ku innym, z którymi pracuje²⁶. Człowiek, jako istota społeczna jest zdeterminowany przez stosunki społeczne i ekonomiczne, ale jako osoba ma być jednocześnie ich kreatorem²⁷. Praca ma charakter powinności wobec rodziny, społeczeństwa, narodu i Boga. Poprzez to staje się ogniwem integrującym ludzi zgodnie z ich powołaniem. Grupę zawodową łączy wspólny cel, tożsama wiedza, umiejętności, zakres kompetencji i kultura pracy, składa się na poczucie tożsamości zawodowej. Człowiek staje się w procesie pracy jednym z ogniw tego procesu: „Dzisiaj pracować znaczy pracować z innymi i pracować dla innych, znaczy robić coś dla kogoś²⁸”.

Praca jest podstawą relacji społecznych, ponieważ „wykonywana jest zawsze ze względu na drugiego człowieka i dla drugiego człowieka²⁹”. Bez względu na rodzaj aktywności zawsze pozostajemy w relacjach pośrednich lub bezpośrednich z drugim człowiekiem: „Doświadczenie wspólnej pracy pozwala na własne oczyszczenie oraz odkrywanie wartości drugich. Tak właśnie może się z wolna rodzić klimat zaufania, który każdemu pozwala wzrastać, rozwijać się i bardziej być³⁰”. Tak więc drugi człowiek wpisany jest w sens pracy ludzkiej. O wartości pracy nie decydują jej wytwory, rzeczy materialne, ale wartość samego społeczeństwa, poziom moralny, intelektualny i aksjologiczny ludzi, którzy je wytworzyli. Jednocześnie wytwory pracy niesione w darze potrzebującym integrują społeczeństwo, przynosząc radość, poczucie służby, zbliżają do drugiego człowieka. Praca na rzecz innych to wartość sama w sobie, dar serca dla innych i ofiara składana sobie samemu.

²⁴ Jan Paweł II, *Laborem exercens*, 3.

²⁵ K. Chałas, *Aksjologiczne wymiary pracy ludzkiej...*, dz. cyt., s.77.

²⁶ Por. M. Duda, *Praca*, w: *Jan Paweł II. Encyklopedia nauczania społecznego*, red. A. Zwoliński, Radom 2005, s. 388.

²⁷ Por. tamże, s. 387.

²⁸ Jan Paweł II, *Centesimus annus*, 31.

²⁹ K. Chałas, *Aksjologiczne wymiary pracy ludzkiej...*, dz. cyt., s. 77.

³⁰ Jan Paweł II, *Przemówienie do robotników, Terni 19.03. 1981*, w: *Przemówienia i homilie Ojca Świętego Jana Pawła II*, Kraków 2008, s. 254.

Praca jednoczy ludzi i generuje wartości o charakterze wspólnotowym. We wspólnocie pracy człowiek doskonali się moralnie poprzez afirmacje innych ludzi i budowanie więzi międzyludzkich. Mechanizmem najsilniej scalającym zbiorowości są wartości urzeczywistniane w procesie pracy: „Praca stoi po środku całego życia społecznego. Poprzez nią kształtuje się sprawiedliwość i miłość społeczna, jeżeli całą dziedziną pracy rządzi właściwy ład moralny”³¹. Otwarcie na drugiego człowieka nie jest więc możliwe bez urzeczywistniania wartości społecznych, wśród których najważniejsze wydają się miłość, sprawiedliwość, solidarność, miłosierdzie oraz zdolność do budowania jedności i pokoju³².

Miłość społeczna i wartość miłosierdzia w procesie pracy

Miłość stanowi istotę doskonałości człowieka, jest czynnikiem rozwoju człowieka i czynnikiem jego aktywności. Jan Paweł II w adhortacji *Redemptoris custos* pisze, że „praca jest wyrazem codziennej miłości”³³. Cechy miłości najpełniej przedstawia św. Paweł w *Hymnie o miłości* (Por. 1 Tes 13, 48). Wszystkie cechy miłości są ważne w pracy, ponieważ bez miłości nie ma wzajemnego zrozumienia, zaufania i pokoju. A. Solak pisze: „Kluczem do zrozumienia koncepcji pracy indywidualnej i wspólnotowej jest właśnie kategoria miłości, pojmowanej jako poczucie braterstwa i dobrej woli w stosunku do innych ludzi, jako głęboka troska drugiego człowieka, nie zaś, jako uczucie sentymentalne, czy psychologiczne”³⁴.

Pierwszym i podstawowym wymiarem miłości społecznej jest jej wyższość nad sprawiedliwością. Przemawiając w Katowicach papież argumentował: „Miłość jest większa od sprawiedliwości. I miłość społeczna jest większa od sprawiedliwości społecznej. Jeżeli prawdą jest, że sprawiedliwość musi przygotować grunt dla miłości – to jeszcze głębszą prawdą jest, że tylko miłość może zabezpieczać pełnię sprawiedliwości. Trzeba więc, ażeby naprawdę miłowany był człowiek, jeżeli w pełni mają być zabezpieczone prawa człowieka”³⁵. Miłość oznacza coś więcej niż empatię, czy poczucie solidarności.

W pracy miłość uważana jest za ważny środek motywacyjny, porównywalny z kierowaniem się własnym interesem. Bez miłości człowiek nie osiągnie zadowolenia z pracy, w takim przypadku nie będzie szczęśliwym. Szczęście można osiągnąć tylko, jako

³¹ Jan Paweł II, *Homilia w czasie mszy św. odprawionej dla świata pracy, miejscowość 12.06.1987*, w: *Jan Paweł II, Pielgrzymki do Ojczyzny, Przemówienia i homilie*, Kraków 1999, s.311.

³² Por. A. Solak, *Wychowanie chrześcijańskie i praca ludzka*, Warszawa 2008, s. 185.

³³ Tamże, s. 186.

³⁴ A. Solak, *Miłość i sprawiedliwość w pracy ludzkiej*, w: *Praca człowieka w XXI wieku. Konteksty – Wyzwania – Zagrożenia*, red. R. Gerlach, Bydgoszcz 2008, s. 144.

³⁵ Jan Paweł II, *Homilia w czasie nabożeństwa maryjnego odprawionego na lotnisku w Muchowcu, Katowice 20.06.1983*, w: *Jan Paweł II. Pielgrzymki do Ojczyzny. Przemówienia homilie*, Kraków 2005, s. 314.

uboczny efekt troski o szczęście innych ludzi. A. Solak twierdzi: „bogactwo można posiadać samemu, jednak do szczęścia potrzebna jest prawdziwa wzajemność”³⁶.

W sferze gospodarczej miłość przejawia się we wspólnocie. Miłość w pracy wyraża się postawą dynamiczną, dążeniem do uczestnictwa w dobru wspólnym. A. Solak wymienia aspekty miłości niezbędne do właściwego urzeczywistnienia wartości pracy:

- „dążenie wyrastające z bytu, jako podmiotu miłości, odpowiadające doskonałości jego bytowania;
- przedmiot i cel, ku któremu to dążenie jest bezpośrednio skierowane;
- wspólna więź między podmiotami miłości”³⁷.

Miłosierdzie jest nieodzownym wymiarem miłości, sposobem ujawniania jej i realizacji wobec rzeczywistości. Kształtuje ono stosunki pomiędzy ludźmi w duchu wzajemnego poszanowania i braterstwa. Jest to szczególnie ważne w pracy, ponieważ miłość miłosierna chroni godność osobową i nie pozwala na łamanie praw człowieka.

Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny w następujący sposób definiuje miłosierdzie: „współczucie wyrażające się przede wszystkim w gotowości do niesienia pomocy osobom znajdującym się w potrzebie; litowanie się nad kimś”³⁸. Do wyrazów bliskoznacznych zalicza się: miłościwość, litość, współczucie, dobroczynność, charytatywność, filantropia, ofiarność³⁹.

Człowiek udoskonala się przez żywą relację z drugim człowiekiem, która wyraża się przez dar z siebie. W encyklice *Centesimus annus* papież Jan Paweł II stwierdza: „Człowiek bowiem staje się naprawdę sobą poprzez wolny dar z siebie samego; dar ten jest możliwy dzięki podstawowej ‘zdolności transcendencji’ osoby ludzkiej. Człowiek nie może oddać się czemuś, co stanowi projekcję rzeczywistości czysto ludzkiej, abstrakcyjnemu ideałowi lub fałszywej utopii. Będąc osobą, może uczynić z siebie dar dla innej osoby czy innych osób, a w końcu dla Boga, bo Bóg jest sprawcą jego istnienia i tylko On może w pełni ten dar przyjąć. Wyobcowany jest zatem taki człowiek, który nie chce wyjść poza samego siebie, uczynić z siebie daru ani stworzyć autentycznej ludzkiej wspólnoty, dążącej ku swemu ostatecznemu przeznaczeniu, którym jest Bóg”⁴⁰.

Jedną z głównych cech człowieka urzeczywistniającego wartość pracy jest miłosierny zwrot ku drugiemu człowiekowi, ku bliźniemu. Człowiek wychodzi ze swego egoistycznego

³⁶ A. Solak, *Miłość i sprawiedliwość ...*, dz. cyt., s. 144.

³⁷ Tamże.

³⁸ *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, red. H. Zgólkowa, t. 21, Poznań 1999, s. 242.

³⁹ Por. *Słownik wyrazów bliskoznacznych*, red. S. Skorupka, Warszawa 1985, s. 37.

⁴⁰ Jan Paweł II, *Centesimus annus*, 41.

„bycia dla siebie”, aby „być dla innych”. Jan Paweł II podkreślał, że „człowiek nie inaczej spełnia siebie samego jak przez ‘bezinteresowny dar’. Ów dar stanowi pełną aktualizację celowości, która jest właściwa człowiekowi – osobie. Jego autoteleologia polega więc nie na tym, aby być ‘dla siebie’, zamykać się w sobie w sposób egoistyczny – ale aby być ‘dla innych’, być darem”⁴¹.

Postawa miłosierna nierozzerwalnie wiąże się z powinnością pracy na rzecz innych, do czego zobowiązuje uczestnictwo w wierze, ale też współbycie w społeczeństwie. Jan Paweł II podkreśla, iż chrześcijanin winien być człowiekiem wrażliwym na biedę i nędzę ludzką: „Krzyk i wołanie biednych domaga się od nas konkretnej i wielkodusznej odpowiedzi. Domaga się gotowości służenia bliźniemu. Jesteśmy wzywani przez Chrystusa. Wciąż jesteśmy wzywani. Każdy na inny sposób. Na różnych, bowiem miejscach cierpi człowiek i woła o człowieka. Potrzebuje jego obecności, jego pomocy. Jakże ważna jest ta obecność ludzkiego serca i ludzkiej solidarności”⁴².

Ojciec Święty wskazuje drogę urzeczywistniania miłosierdzia poprzez pracę: „Trzeba spojrzenia miłości, aby dostrzec obok siebie brata, który wraz z utratą pracy, dachu nad głową, możliwości godnego utrzymania rodziny i wykształcenia dzieci doznaje poczucia opuszczenia, zagubienia i beznadziei. Potrzeba „wyobraźni miłosierdzia”, aby przyjść z pomocą dziecku zaniechanemu duchowo i materialnie; aby nie odwracać się od chłopca czy dziewczyny, którzy zagubili się w świecie różnorodnych uzależnień lub przestępstwa; aby nieść radę, pocieszenie, duchowe i moralne wsparcie tym, którzy podejmują wewnętrzną walkę ze złem. Potrzeba tej wyobraźni wszędzie tam, gdzie ludzie w potrzebie wołają do Ojca miłosierdzia: *Chleba naszego powszedniego daj nam dzisiaj*. Oby dzięki bratniej miłości tego chleba nikomu nie brakowało! *Błogosławieni miłosierni, albowiem oni miłosierdzia dostąpią* (Mt 5, 7)”⁴³. W kontekście powyższej wypowiedzi powstaje konkluzja, że człowiek rozwija swoje człowieczeństwo poprzez troskę i pracę na rzecz drugiego, zaangażowaną pomoc, miłosierdzie. Tego daru służby drugiemu człowiekowi trzeba się permanentnie uczyć i uczyć innych powinien być udziałem wszystkich, którzy miłują siebie przez pryzmat miłości do innego człowieka.

⁴¹ Jan Paweł II, *Przemówienie do przedstawicieli świata kultury zgromadzonych w Teatrze Narodowym, Warszawa 8.06.1991*, w: *Jan Paweł II. Pielgrzymki do Ojczyzny*, dz. cyt. s. 735.

⁴² Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy świętej, Ełk, 08. 06. 1999 r.*, w: *Jan Paweł II. Pielgrzymki do Ojczyzny*, dz. cyt. s. 1061.

⁴³ Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy św., Kraków 18.08.2002*, w: *Jan Paweł II. Pielgrzymki do...*, dz. cyt., s. 1215.

Sprawiedliwość – wartością niezbędną w pracy

Sprawiedliwość warunkuje właściwe relacje w pracy. W kontekście poruszanej problematyki przyjęto następującą definicję sprawiedliwości: „postawa moralna wyrażająca się w oddaniu każdemu tego, co mu się należy z racji jego godności i przynależności do wspólnoty, wyznacza zakres powinności osoby wobec innych osób i całej wspólnoty”⁴⁴. Jest to cnota warunkująca troskę o dobro wspólne nierozdzielnie związana z miłością i miłosierdziem. Jan Paweł II w encyklice *Centesimus annus* wyróżnia formy sprawiedliwości wynikające z wzajemnych zależności w relacjach społecznych. W urzeczywistnianiu wartości pracy niezbędne jest stosowanie się do zasad sprawiedliwości rozdzielczej polegającej na uczestnictwie wszystkich członków społeczeństwa w wypracowanych przez niego dobrach. Szczególnie chodzi tu o niwelowanie różnic w statusie ekonomicznym i społecznym oraz troskę o zaspakajanie podstawowych potrzeb członków wspólnoty. Znaczącym zadaniem wynikającym z tak pojętej sprawiedliwości jest otoczenie wsparciem osób biednych, którym należy dać szansę na godny udział w życiu społecznym nie poprzez narzuconą pomoc, ale poprzez włączanie ich w nurt obowiązków i pracy⁴⁵.

W wartości sprawiedliwości realizowanej w procesie pracy możemy odnaleźć dwie strony:

1. obiektywną - dotyczy obowiązkowi praw wynikających z zasady dobra wspólnego,
2. subiektywną – sprawność woli, gotowość do dążeń i działań w zakresie zachowania porządku obowiązków, umożliwiającą zachowanie zasady dobra wspólnego⁴⁶.

Sprawiedliwość poza miłością nierozdzielnie związana jest z zasadą prawdy względem dobra wspólnego. Stanowi ona element porządkujący zasad obowiązujących w procesie pracy: „sprawiedliwość buduje, a nie niszczy, prowadzi do pojednania a nie popycha do zemsty (...), sprawiedliwość najgłębszymi korzeniami tkwi w miłości, której konkretnym wyrazem jest miłosierdzie”⁴⁷.

Solidarność gwarantem ładu społecznego w środowisku pracy

Fundamentalną zasadą pracy według chrześcijańskiej koncepcji organizacji społecznej jest zasada solidarności, czyli „sposób bytowania wielości ludzkiej, na przykład narodu, w jedności, w uszanowaniu wszystkich różnic, wszystkich odmienności, jakie pomiędzy

⁴⁴ P. Kieniewicz, *Sprawiedliwość*, w: *Jan Paweł II. Encyklopedia nauczania moralnego*, red. J. Nagórny, K. Jeżyna, Radom 2005, s. 501.

⁴⁵ Por. Tamże, s. 501-504.

⁴⁶ Por. A. Solak, *Miłość i sprawiedliwość...*, dz. cyt., s. 145-147.

⁴⁷ Jan Paweł II, *Orędzie na 1 stycznia 1998 roku*, w: *Przemówienia i homilie...*, dz. cyt., s. 307.

ludźmi zachodzą, a więc jedność w wielości, a więc pluralizm, to wszystko mieści się w pojęciu solidarności”⁴⁸.

Solidarność międzyludzka jest gwarantem budowania porządku społecznego według zasad życia chrześcijańskiego, co Ojciec Święty wyraził słowami: „Celem solidarności musi być tworzenie bardziej ludzkiego świata dla wszystkich – świata, w którego kształtowaniu każdy człowiek będzie mógł uczestniczyć w sposób pozytywny i owocny, a w którym dobrobyt części obywateli nie będzie już przeszkodą w rozwoju innych ludzi, ale będzie go wspomagał”⁴⁹. Człowiek urzeczywistniający wartość solidarności jest zdolny do wczuwania się w potrzeby drugiej osoby, czy grupy oraz posiada poczucie współodpowiedzialności i współdziałania w imię dobra wspólnego. Cnoty powyższe budują pozytywne relacje na gruncie pracy, przyczyniając się o budowania wspólnoty. J. Tischner pisze: „Solidarność stanowi szczególne więzi międzyludzkie, gdyż człowiek wiąże się z drugim człowiekiem dla opieki nad tym, kto jej potrzebuje. Ja sam jestem z tobą, ty jesteś ze mną, jesteśmy razem”⁵⁰.

Nie ma uczciwej, spokojnej i godnej pracy, tam gdzie ludzie nie są solidarni, sprawiedliwi i miłośni. Budowanie wspólnoty w pracy w imię dobra społecznego i dążenie wspólnymi siłami do realizacji założonych celów wydaje się podstawą budowania harmonii współżycia między ludźmi. Niestety w czasach obecnych wyścigów i rywalizacji o lepszą pozycję i uposażenie, ludzie zapominają, że pracują z ludźmi. Współpracownik staje się rywalem i przeszkodą w łatwym dążeniu do celu, którym może być awans, podwyżka lub wyeliminowanie „przeciwnika”. W dobie, w której „człowiek, człowiekowi wilkiem” coraz rzadziej dostrzegamy potrzeby innych. Praca, jako źródło wyłącznie dobrobytu i realizacji marzeń materialnych przestaje mieć wymiar społeczny. Drugi człowiek i jego potrzeby są niejednokrotnie przysłonięte własnymi, egoistycznymi planami i marzeniami. Na szczęście duch altruizmu i chęć pracy na rzecz innych nie wygasł w nas wszystkich. Są wśród nas rzesze anonimowych, skromnych młodych ludzi, gotowych do pracy na rzecz innych, którzy urzeczywistniają miłość poprzez pracę. Nie są obojętni wobec zła i niesprawiedliwości społecznej, ale poprzez swoje zaangażowanie i trud próbują przyczynić się do kreowania świata, w którym nikt nie prosi o pomoc, ale sam potrafi pomagać.

⁴⁸ Jan Paweł II, *Homilia w czasie liturgii słowa skierowana do ludzi morza, Gdynia 11.06.1987*, w: *Jan Paweł II. Pielgrzymki do...*, dz. cyt., s. 470.

⁴⁹ A. Rynio, *Solidarność w nauczaniu Jana Pawła II*, Lublin 2005, s. 38-39.

⁵⁰ J. Tischner, *Etyka solidarności*, Kraków 1981, s. 13.

THE WORK AS A SOCIAL VALUE

IWONA OLEKSA

ABSTRACT: The work is a very important value in the life of every human being. At each stage of ontogeny should be both objective and effect of education. Through the work of a man excelling as a human person, by building the own axiological space. The subject of theoretical analysis is axiological capturing of work with special attention to its social value. Presented the catalog values, that realized in relation with the work it constitutes its social dimension.

KEY WORDS: work, value, social value